Transcriptie interview met mevrouw C. Blogg-Franken, 16 januari 2020

Inhoudsopgave met paginanummers

p. 2: personalia, familie; geboorteplaats

p. 3: oorlog in Indië; optreden Japanners; vader vermist

p. 5: verslag reis naar Thailand; naar gedenkplaats vermiste vader

p. 6: Bersiap-tijd en daarna tot vertrek in 1951 naar Nederland

p. 10: aankomst in Nederland, diverse verhuizingen

p. 13: aan het werk in Rotterdam

p. 14: echtgenoot leren kennen

p. 15: huwelijk, geboorte kinderen, verhuizing naar Leiden en het wonen daar

p. 17: kerk, wonen in Leiden

p. 18: “schuilkelder” in Indië

p. 20: op reis terug in Tjimahi

p. 21: oma’s moestuin

p. 22: winkelcentrum Diamantplein

Toegevoegd is de foto gemaakt ter gelegenheid van de verloving van de ouders van de geïnterviewde: Charlotte Toepan, geboren 20 maart 1903 te Tjimahi, en Thielemanus Johannes Hendrik Franken, geboren 6 januari 1892 te Den Helder; getrouwd Tjimahi 13-6-1923.

Transcriptie

I-2: [Het is] 16 januari 2020 en een interview met mevrouw Ch., dat staat voor Charlotte toch? Heb ik onthouden, Blogg-Franken.

G: Ja.

I-1: Uw meisjesnaam is Franken en u bent niet in Nederland geboren, maar waar bent u geboren?

G: Ik ben in Indonesië geboren.

I-1: Waar?

G: In Tjimahi [tegenwoordige schrijfwijze: Cimahi], dat is een klein plaatsje dicht bij Solo [toen Soerakarta, maar dat ligt veel oostelijker], bij Bandoeng, en daar ben ik grootgebracht. Daar heb ik de eerste jaren gewoond. En toen de oorlog begon, iets voor de oorlog, is mijn vader naar Solo gegaan en daar heeft hij drie of vier jaar gezeten en toen brak die oorlog uit.

I-1: Wanneer bent u geboren?

G: 6 maart 1934.

I-1: 6 maart 1934 en u bent in Tjimahi geboren en bent u daarna met uw vader meegegaan?

G: Ja, want we waren natuurlijk nog klein; ik was, geloof ik, vijf of zes jaar. En we hebben daar gezeten, maar na zoveel jaren moesten we toen weer terug. De oorlog begon, die begon al toen we nog in Solo woonden. Mijn vader moest al veel weg, veel naar de kazerne opgeroepen.

I-1: Want wat deed uw vader?

G: Hij was militair. [in 1934 adjunct-onderofficier artillerie NOI, dus KNIL]

I-1: En waar kwam hij vandaan? Waar was hij geboren?

G: Hier ergens in Nederland, weet ik niet meer precies waar [Den Helder 6-1-1892 als zoon van Thielemanus Johannes Hendrik Franken en Frederica Johanna de Graad]. We hebben nooit meer een geboorteakte van hem gevonden. Door die Bersiap-tijd [gewelddadige periode na afloop van de Tweede Wereldoorlog van augustus 1945 tot begin 1946 in toen nog Nederlands-Indië] is alles weg.

I-1: En uw moeder, wat weet u daarvan?

G: Die [Charlotta Toepan, geb. 20-3-1903 als dochter van Johannis Toepan en Sikem] is in Tjimahi geboren en haar vader is een Molukker en haar moeder is een Javaanse. En mijn vader heeft haar toen hij naar Indonesië ging ontmoet en is toen daar getrouwd [Tjimahi 13-6-1923] en daar gebleven. Maar in Nederland vonden ze dat niet zo fijn, die familie van hem. Een zwarte vrouw, dat was niet de mode toen. Vooral als militair zijnde. Maar er zijn ontzettend veel militairen en ook daarna. Want voor mijn achtste weet ik niet veel. Ik was waarschijnlijk niet zo geïnteresseerd, maar later wel. Maar in 1941 begon het al daar een beetje rumoerig te worden.

I-1: Met de Japanners bedoelt u?

G: Met de Japanners toen die binnenkwamen. En toen wisten we al dat het niet zo goed ging. Want mijn vader zei: “We moeten weg, we moeten weg, als ons iets overkomt.” We moesten inpakken en weggaan. Toen we weer in Tjimahi aankwamen, toen werd het veel erger. Want mijn vader was bijna niet meer thuis. Want het was toen in ‘42/’43 geweest, die tijd.

I-1: Toen de oorlog echt losbrak, ook in Indonesië?

G: En toen was mijn vader heel veel weg en toen zagen we hem helemaal niet meer en werd hij geïnterneerd door de Japanners. En toen in ‘42/’43, toen was die oorlog uitgebroken en toen hebben we mijn vader helemaal niet meer gezien. En we wisten ook niet waar hij zat en waar hij naartoe ging. Want hij zat niet in het kamp bij ons. Tjimahi was een plaatsje vol kazernes. Daar waren wel die Nederlanders, die daar door die Japanners erin gestopt zijn. Er was er een waar die vrouwen in zaten, een vrouwenkamp. Na terugkomst in Tjimahi hebben we hem niet meer gezien. Toen moesten we verder leven. Hoe dan? We hadden geen enkel inkomen, niets. Dus mijn moeder moest altijd, zij droeg altijd jurken, zij heeft nooit sarong en kabaja gedragen, maar in die tijd moest het wel, anders kwam zij de kampong niet makkelijk in. Ze had een vriendin en die deed precies hetzelfde en die was ook eigenlijk altijd Europees gekleed. Maar toen heeft mijn moeder bijna de hele oorlog in sarong en kabaja gelopen, met die vriendin van haar. En toen moest ze de kampong in om hoofdzakelijk rijst te kopen om te overleven natuurlijk. En ik had een zus, die is tien jaar ouder, een jaar of 16, 17, [Frederika Charlotta Margaretha, geb. Tjimahi 21-6-1924] en die was als de dood als die Japanners kwamen. Want die pikten al die jonge vrouwen. En de meeste jonge vrouwen zijn de kampong ingedoken. We hadden een huis. Hier en daar was een paadje, gewoon een oversteek, en hier in de kampong hadden wij ook een huisje. Daar was eigenlijk mijn grootouders. Mijn vader zei: “Jullie wonen hier, wij gaan hier wonen en dan kunnen jullie op de tuin passen”.

I-1: U woonde vlak bij elkaar?

G: Dus als die Japanners binnenkwamen en dan vloog ze door het raam naar de kampong naar mijn grootouders. En die jongens, daar hoefde je niet naar te kijken, want die zochten hun eigen plekje wel, maar zij niet, of ze kroop onder het bed als ze hoorde dat ze eraan kwamen. Maar mijn moeder die paste op mijn jongste broertje, want die was maar een jaar of twee, drie.

I-1: Ik breek even in, want we weten nog helemaal hoeveel broers en zussen u had.

G: Vijf broers en een zus. Zij is de oudste en die scheelde tien jaar met mij en daarna heb ik een van 1929 en 1924 geloof ik, maar die zijn allemaal overleden. [na Frederika C.M. van 1924: Thielemanus Johannes Hendrik, 29-12-1926; Jacobus Adrianus Sardines, 11-8-1929, en Willem Bastiaan, 15-3-1931, allen te Tjimahi geboren]

I-1: Uw zus was de oudste en die was tien jaar ouder dan u en toen kwamen er een paar broertjes?

G: Allemaal broertjes, tot de vierde, en toen ben ik geboren. Ik ben de vijfde en toen nog twee broertjes onder mij.

I-1: Maar nu waren we in de oorlog en de Japanners kwamen af en toe bij u langs. Uw zusje vloog naar de kampong naar uw grootouders.

G: En als het weer rustig was, dan kwam ze weer terug. Toen was het een groot huis, maar intussen waren er wel zeven kinderen. Maar in de oorlog hadden wij niks. Niet iedereen had iets. Mijn moeder was altijd ontzettend lief. Die kon niet zien dat haar vriendinnen in de kou moesten wonen, er was ondervoeding en niemand let op hun. Dus het was gewoon een kamer, was een vrouw met vijf kinderen. “Maar dat geeft niet”, zei ze, “nu zijn ze onderdak en niet in de kampong”. Ze leefde ook met ons gewoon. Mijn moeder heeft de zorg voor haar.

I-1: U bedoelt dat in een kamer in uw huis, daar woonde een vriendin van uw moeder met haar vijf kinderen?

G: Die jongens die waren er niet altijd. Die gingen altijd de hort op of die hadden een vriend. Mijn ene broer had zelfs bij twee Japanners een vriendje; ging hij weleens eten. Dus hij mocht een beetje rijst meenemen naar huis wat al gekookt was. En de Japanners eten een beetje net als pap, eten zij de rijst met vis en weet ik veel. Maar hij kreeg altijd de rijst mee, want dat wil hij alleen maar, naar huis. En mijn andere broer had een vriendje bij een melkboer. En daar kreeg je ook, als je kleine kinderen had, dan kreeg je wat melk. Maar die had daar weer een vriendje en hij mocht ook ’s avonds een restje meenemen naar huis. Dus zo kwamen we er wel een beetje doorheen. Wat het ergste is van die tijd, is die geïnterneerden in die Jappenkampen. Die moesten dan gras maaien. We hadden naast ons huis nog grond. Want daar had mijn vader nog een huis willen bouwen, want hij had al blauwdrukken en alles. Die moesten gaan kortwieken en die gingen altijd langs ons hek. En dan probeerden we ook daar te komen. Je moet wel opletten dat die Japanners jou niet zagen. Want dan weten ze dat je contact gaat zoeken. Dus dan kwamen ze daar en dan hoorde je wel dat dit of dat gebeurd is of zoiets. Nou ja, dat was heel erg natuurlijk. En er waren bij ons in de buurt mensen, mijn zus had ook een heleboel vriendinnen, maar ze wisten wanneer die Japanners, die konvooi, voorbij ons huis gaat en dan zaten ze bij ons wel alleen een klein beetje te zien naar die gevangen.

I-1: Dat ze contact hadden?

G: Iedereen was bang natuurlijk vooral. Voor het idee: je ziet hun. Dat kan ik me nog wel herinneren. Dan vroeg ik altijd: “Mag ik er ook bij?” “Nee, ga jij maar weg, jij bent nog te klein”. “Wat doe jij daar als kleine hummel?”

I-1: Maar u weet wel dat het gebeurde?

G: Ja, dat het gebeurde. Volgens mij wisten ze het ook wel. [wijst aan op tafel]: Ons huis was hier en daar was de grote weg. En hier gingen ze dan langs en het grasveld was hier. Dus ze moesten altijd bij ons achterlangs. En dat was een trieste tijd en hier gingen ze dan. Iedereen ging huilen en vrouwen zochten hun man of ze nog iets konden zien of wat dan ook.

I-1: Die praatten ook met u of met uw familie, uw zus, uw broers?

G: Iedereen hield aan elkaar vast in zo’n tijd.

I-1: En uw vader, die was er niet. Wat was er gebeurd met uw vader?

G: Weg. Mijn jongste broer was twee jaar. Toen waren we net in Tjimahi teruggekomen. Dus het was iets van tevoren dat het al rumoerig was. En hij werd geïnterneerd en toen is hij uitgezet. Waar? Nobody knows. En mijn moeder heeft nog gevraagd hier en daar, het Rode Kruis wist niet waar hij

was, maar ze wisten wel dat hij naar Thailand was, bij die Birma road. Daar heeft hij wel gezeten. Of het de spoorlijn is of de weg en of hij daar naartoe is gegaan, weten we ook niet. Met een trein of een boot, of een vliegtuig? Dat is nooit bekend geworden.

I-1: Hij is verdwenen.

G: Hij is weg en nu moet ik naar nu overstappen.

I-1: Dat is goed, want u kunt er nog meer over vertellen.

G: Want als je niets weet en mijn moeder wou heel graag iets weten. Zij heeft geschreven, maar niemand weet het. En nu na 47 jaar hebben ze in Thailand een steen geplaatst met de naam van mijn vader. Toen ik dat zag. Ik denk: mensenkinderen. Hij is toch hier naartoe gegaan. Het was [geëmotioneerd]: mijn oudste dochter die is met mij meegegaan. Ze zegt: “Ik heb het nooit geweten dat het zo triest zou zijn”. Ik was niet de enige. We hadden een stuk of wat. Ik was de enige die het voor het eerst zag. Ik zal het laten zien. Dat ik die steen zag. Maar nu is het leuke dat mijn jongste dochter, die is net voordat wij zouden gaan, ging zij ook. Zij zei: “Dan neem ik die route”. Want we wisten dat hij daar lag. Want ik heb een uitnodiging gekregen, maar toen kon ik niet gaan, want mijn man was zo ziek en nu zijn wij gegaan. En die heeft die route genomen ook langs die graven. Toen is ze daar naartoe gegaan en had ze al foto’s ervan genomen. Nu ben ik lid van de Oorlogsgravenstichting en daar heb ik dus die steen eigenlijk al gezien. Maar ja, je wilt het toch een keer zien.

I-1: Er zijn?

G: Dat is het enige. Maar na die tijd hebben we hem nooit meer gezien, nooit meer een briefje, ook niet van het Rode Kruis. Alleen het laatste dat wij kregen - was het in Nederland? Ja, ik geloof het wel - dat mijn vader dus was overleden dan en dan. Een klein briefje heeft mijn moeder dus gekregen van het Rode Kruis, geloof ik. Daar stond dus ook dat hij dan en dan was overleden.

I-2: Waar?

G: Het enige dat wij weten is dat hij daar naartoe is gegaan, naar Thailand. Maar niemand heeft meer kunnen zeggen waar of hoe, totdat die steen dat onthult. Toen kregen we een beetje meer een idee: hij is toch deze kant op gegaan.

I-1: En u bent daar twee jaar geleden geweest met uw dochter.

G: Ik weet niet wat het was, gewoon een idee, heel emotioneel. [geëmotioneerd] Na zoveel jaar. En nu zeg ik al: ik heb het kunnen doorgeven aan mijn dochter en zij had die twee kinderen van haar meegenomen, dus zij zegt: “Ik heb het ook al doorgegeven aan mijn kinderen”. Gewoon het idee van: hier ligt jouw overgrootvader. De begraafplaats is zo mooi, helemaal goed verzorgd, en wij kwamen daar en toen met tromgeroffel hebben ze ons ontvangen met de ambassade. Die stonden er allemaal enkel maar voor die nieuwe groep. En toen is het daar helemaal goed gekomen.

I-1: Een heel bijzonder moment!

G: Ja, voor mij helemaal, na 47 jaar iets. Mijn dochter weet het nu. Mijn beide dochters weten het nu en de kleinkinderen is het ook doorgegeven. En toevallig ligt een broer van de vader van mijn

schoonzoon, die ligt vlakbij hem. Maar hij ligt op een echte begraafplaats. Maar die is al veel eerder overleden; dat wisten ze allemaal al. Van mijn vader was in 1996, dat het toen onthuld werd.

I-1: En nou wil ik eigenlijk terug. Want nu zijn we dan terug in Tjimahi en u woont daar naast het kamp en de vrouwen in het kamp die proberen af en toe contact te hebben met uw familie. En toen was de oorlog afgelopen; hoe ging het toen?

I-2: De atoombom bijvoorbeeld, heeft u dat meegemaakt?

G: Wel gehoord, maar dat is zo ver van elkaar. We woonden maar in een heel klein plaatsje en die bom is ergens anders gevallen. Ik weet niet hoe het heette; het was niet in de buurt. Ik weet niet waar.

I-1: In Japan.

G: O nee, maar toen waren we toch al een beetje vrij? Hiroshima toch?

I-1: Ja.

G: Ja, wij wisten het wel dat die bom is gevallen, maar ik weet niet waar die bom is neergekomen.

I-1: In Japan ergens. Maar u zat in Indonesië. De oorlog was afgelopen. En toen: wat kwam er toen voor een tijd?

G: Die Bersiap-tijd was er toen. Toen gingen opeens die Indonesiërs tegen ons tekeer. We werden gewoon belaagd door hen. Toen zei de regering: “Weet je wat? Jullie gaan het kamp in, dat is veiliger jullie allemaal te bewaken natuurlijk”. Dus alles moesten we achterlaten. We mochten bijna niets meenemen dan alleen maar dekens en slaapgelegenheden en gordijnen en lakens en alles. Dat was veel erger eigenlijk; die Japanners waren wel erg, maar dat ging heel soepel achter elkaar. Maar voor ons was het meteen: boem, alles weg. Toen werden we, de militairen waren toch al weg uit die kampen, toen werden wij in die kampen gestopt. En iedereen kreeg een klein plaatsje, want heel Tjimahi moest in een paar van die barakken en die barakken waren nog bewoond door anderen, weet ik veel, die waren al daar. En toen werden we dus, door wie eigenlijk, Sikhs waren dat eigenlijk, die hebben ons bewaakt.

I-2: Engelsen? Uit India?

G: Die gingen toen daar bewaken en ook die jongens van ons, die al 18/19 waren. Die hebben een groepje gevormd om ook ons te bewaken. En met die Sikhs gingen ze toen het kamp bewaken. Tegenover mij was in het hokje een kennisje van ons [onverstaanbaar] 19 of zoiets, 16, 17, nee, 19 ongeveer. Toen op een gegeven moment hoorden we opeens gillen en blèren. Wat blijkt: dat een van die Sikhs bij haar naast ging liggen. En het was alleen maar met gordijnen en zo, dus hij moest het wel open laten. Toen kwamen die jongens van ons, die ook gingen bewaken, die gingen er achteraan, naar het gegil natuurlijk. Hebben ze hem toch nog gepakt. Maar gelukkig hebben ze haar niets gedaan, want hij was bezig.

I-1: Ook dat nog.

G: Ook dat nog. Die kregen we er dus ook nog bij!

I-1: Dus de beveiligers waren niet echt veilig?

G: Nee joh, ze kregen opeens zoveel van die jonge meisjes achter hun broek aan. Ik weet ook niet hoe ze opeens bij ons kwamen.

I-1: Hoe kwam u toen aan eten?

G: Toen in de Bersiap was het dat we eten kregen. Elke avond konden we in de rij gaan staan voor eten te halen. Dan hoorde je: [roept] "Tweede ronde, rijst en soep!" Want dan was er nog over en dan kon je nog eten gaan halen. En toen kregen we wel eten. Maar later gingen ze zeggen van: jullie gaan koken. En we hadden dan een gaarkeuken van het kamp; daar mocht mijn moeder ook koken. Ze zegt: "Dan kan ik betere dingen gaan maken dan ik bij jullie krijg". En toen ging zij daar ons potje koken.

I-1: En hoe ging het eigenlijk met school? Ging u naar school?

G: Nee!!! [Gelach]

I-1: Tijdens de oorlog wel?

G: Nee!

I-2: De scholen waren gesloten?

G: Ja, de hele oorlog heb ik bijna niet op school gezeten. En later waren er een paar Nederlandse onderwijzers. Dus mochten we naar school. Gingen we twee, drie dagen naar school en daarna mocht het niet meer. Van de kloosters waren ook fraters gekomen om les te geven, maar er zijn allemaal periodes dat je hebt niks gedaan en je moet alweer weg.

I-1: Het was heel rommelig?

G: Heel rommelig. Ook die Nederlanders, die gingen gewoon weer terug naar Nederland. Die paters die zijn zolang mogelijk gebleven, maar later ook niet meer. Toen werden ze daar ook vastgehouden. Ik heb bijna niet op school gezeten. Alleen de lagere school mochten we nog net afmaken, maar ik weet het ook allemaal niet meer. Maar na die tijd zat ik op school met medeleerlingen die zijn 17, 18 jaar. Die ene was al getrouwd en die ene had een kind en daar zat je dan mee. Ik heb geloof ik twee jaar op school gezeten en toen was het nog Nederlands. Nederlandse taal, maar dat was ook elke keer een ander iemand die voor de klas staat. Maar ze waren wel Nederlanders. Dus je kon Nederlands goed praten dan dat je het kon schrijven of begrijpen. En later moesten we, opeens mochten we geen Nederlands meer praten en we moesten leren en zo in Bahasa. Hoe kan ik nou Bahasa? Ik praat het wel en nu helemaal niet meer. Want nu hebben ze het hoge Maleis en dat kan ik helemaal niet.

I-1: Want hoe sprak u met Indonesiërs toen?

G: Het Pasar-Maleis. [Maleis van de markt, plat] En ik kan dat nog wel goed, omdat mijn oma die sprak alleen maar dat. Mijn moeder spreekt alleen Nederlands. Maar zij sprak dat met haar moeder natuurlijk.

I-1: Maar u had dus les gewoon in het Nederlands op school en toen mocht dat niet meer?

G: Nee, je mocht geen Nederlands meer praten, moest alles in het Maleis praten. Ze noemden dat Bahasa, maar wat ze nu praten is Bahasa. Ik praat alleen Pasar-Maleis.

I-2: Van de markt.

G: Ik heb, geloof ik, twee jaar van de middelbare school met horten en stoten. Ik heb een vriendin die ook met mij vanaf het begin alles gedaan heeft, zelfde kamp en zelfde school en zo. Ze zei: “Weet je nog, we zaten in de tweede klas, toen werden we eruit gesmeten”. Ik zei: “Welnee, bijna derde. Welnee, je liegt. Toen mochten we niet meer”. [Gelach]

I-1: Toen mocht u ook niet meer naar school?

G: Nee, ik moest Bahasa gaan leren. Wat moet ik dan: Bahasa leren en dan de school volgen? Nee, dat konden we niet. Er zijn nog wel een paar achtergebleven, die hebben wel de middelbare school kunnen afmaken, maar ze hadden vaders bij die kerk of van de regering. En die mochten nog verder gaan leren. Die konden daar blijven. Maar ik heb later nog gevraagd: “Hebben jullie dat nog in het Nederlands of in het Bahasa gedaan?” Ze zeggen: “Nee, in het Nederlands mocht dan door blijven en het Bahasa werd in Indonesisch dat gedaan”. Dus ze hebben die twee toch wel gesplitst later. Maar toen was ik al weer naar Nederland.

I-1: Hoe ging dat, hoe bent u in Nederland terechtgekomen? Ik bedoel: u zat in Indonesië, u had de kamptijd, u zat in een kamp in de Bersiap-tijd. En toen bent u naar Nederland gekomen. Hoe ging dat? Toen heeft uw moeder op een gegeven moment gezegd: we gaan naar Nederland?

G: Toen was de Bersiap-tijd al voorbij, toen zaten we weer in het gewone leven.

I-1: Na de Bersiap-tijd ging u weer naar uw eigen huis?

G: Die was er niet. Dat was helemaal erg. Toen moesten we het kamp in en moesten we alles achterlaten, maar mijn oma wilde niet mee. Ze zei: “Ik weet dat het huis dan helemaal leeggeroofd wordt. Tot het laatst toe”. Maar op een gegeven moment, waar moet je van eten dan? Zij ging allemaal zelf dan. Haar hele tuin, dat was haar eten en de kippen die werden, om de haverklap wordt er eentje geslacht. Want zij kon dat ook heel goed. Maar er was niemand en we hebben die jongens en die hadden ons beschermd, maar die gingen dus ook de kampong in. Maar je moet dan oppassen, want die Indonesiërs zaten achter hen aan. Dus zei mijn moeder: “Nee, je brengt nu je oma hier naartoe”. Dus is ze gewoon willens en wetens meegenomen om weer bij ons te blijven. Maar die jongens die gingen daar dus ons zogenaamd beschermen, maar die Indonesiërs die hebben toen alles leeggeroofd, alles kapotgemaakt. Alles wat in huis was hebben ze weggehaald. Want we moesten alles achterlaten. Je had alleen je kleren en zo. Ze hebben echt… Toen was er echt… Het zijn jouw vrienden, maar dan moet je oppassen, want die schieten jou gewoon omver.

I-2: Maar bent u nog terug geweest in dat huis na het kamp in de Bersiap-tijd, in dat leeggeroofde huis?

G: Nee, later weer wel. In die oorlogstijd heeft mijn moeder dat huis, erna dan, na de Bersiap-tijd, heeft mijn moeder dat huis weer een beetje laten opknappen, want het was een huis echt van steen en later alleen half steen en half bilik, gevlochten bamboe, en daar hebben we tot het laatste gewoond.

I-1: En wat deed uw moeder ertoe besluiten om naar Nederland te komen?

G: Ze zegt: “Het leven is hier niets”. Want toen gingen ze allemaal naar Nieuw-Guinea. Dat werd ook geopend voor de Nederlanders, een speciale tour, dat ze daar een huis krijgen. Maar toen zeiden mijn broers: “Nee, dat gaan we niet doen!” Want dan moeten we daar gaan patjollen, de grond omwoelen met de patjol [soort hak]. Toen zeiden ze: “Nee, we gaan niet daar naartoe”.

I-1: Spitten moesten ze daar?

[G. laat zien hoe een patjol werkt]

I-1: Met een hak?

G: Dat is eigenlijk niet spitten, maar dat is gewoon met een hakding. En toen wilden ze er niet naartoe. Mijn moeder wilde ook niet, want ze zegt: “Hoe gaat het met je taal? Je Nederlands dat is straks helemaal weg”. We hebben de groep genomen van: we blijven Nederlands. Je moest kiezen; dat was naar hoor. Je mocht naar Nieuw-Guinea, want daar kreeg je een huis en daar was grond genoeg en alles. Dus een heel groot gedeelte, vooral die Molukkers, die zijn daar naartoe gegaan. Want dat is, geloof ik, dicht bij Ambon. En Juliana geloof ik, die heeft toen met die soevereiniteitsoverdracht, heeft zij Ambon beloofd om dat zelfstandig te maken. En dat is nooit gebeurd. En daarom hebben ze die treinkapingen en zo. Daar is het door gekomen, doordat ze nooit gekregen hebben wat hun beloofd is. En nu zitten ze wel allemaal hier. Er zijn nog kampen hier hoor, in Utrecht geloof ik en een in Alphen.

I-2: Voelde uw moeder zich eigenlijk Moluks ook?

G: Nee, maar ze praatte er ook nooit over. Dus niemand weet eigenlijk dat ze een Molukse is. Ja, aan haar uiterlijk wel.

I-2: Dat kun je zien?

G: Ja, dat kun je wel zien. Maar omdat ze nooit in Molukse kringen zit; ze zit altijd bij het Nederlands volk. Niet dat zij het niet wilde zijn. Je mag weten dat zij het is, maar zij heeft zich nooit aangesloten bij die groep.

I-1: Ze was natuurlijk ook half Javaans, half Moluks.

G: Toen zijn we dus daar in het huis gebleven en toen gingen we weg. En toen kwamen we in Nederland aan; dat is ook geregeld door de regering.

I-1: U kon dus kiezen: ik blijf Indonesisch of ik word Nederlands? En toen heeft uw moeder ervoor gekozen om Nederlands te blijven?

I-2: Want u wilde niet naar Nieuw-Guinea?

G: Je mocht toen nog wel Nederlands zijn hoor. Later moest je gaan kiezen en toen heeft mijn moeder nooit voor de Indonesische staat gekozen. En als je Nederlander blijft, dan moet je ook weg.

I-1: Toen moest uw moeder weg met zeven kinderen. Of waren er al een paar weg?

G: Twee die kwamen na ons. Maar die zaten in het leger hoor, dus die zijn later met de militairen meegegaan. Twee broers, eentje in augustus geloof ik en de ander in december of zo. [Thielemanus J.H. werd in Nederland ingeschreven op 8-2-1951; Jacobus A.S. op 13-9-1950] De een zat bij de luchtmacht en de ander bij de landmacht. Dus toen kon je nog kiezen: met wie wil je gaan? Met die groep of met die groep; dat was allemaal gratis. En toen kwamen wij aan de beurt en toen heeft mijn moeder dus voor Nederland … Ze gingen graag daar naartoe, naar Nederland. Hebben ze geprobeerd jou te stoppen allemaal bij de familieleden in de buurt. En mijn vader kwam uit Nederland, dus die had hier veel broers. Die kwam ook uit een gezin van acht of negen kinderen. Maar daar waren we nooit zo dik mee, behalve een. Die anderen waren een beetje gek. Die vonden mijn vader maar gek om met iemand te trouwen van daar. Maar goed, dat was in die tijd; dat is alweer 100 jaar terug. [Gelach] Mijn vader is in 1892 geboren! Maar we werden wel goed ontvangen door de bevolking en zo. Je kreeg toen wel eerst met die "pinda", dat ze jou gaan uitjouwen en dan ben je half Nederlands en half Indonesisch en dan noemen ze jou "pinda" en nog meer van die woorden, maar we hebben er nooit veel last van gehad.

I-1: Maar u bent naar Nederland gekomen met de boot of met het vliegtuig?

G: Die groep van ons waren allemaal met de boot. Maar later zijn ze wel met het vliegtuig gegaan.

I-1: Met moeder en vijf kinderen, of ging uw oma ook mee?

G: Nee, mijn moeder heeft mijn oma achtergelaten bij mijn tante, een zus van mijn moeder. Want die woonden ook altijd samen. Mijn moeder heeft altijd voor haar gezorgd.

I-1: En toen kwam u in Nederland. Vond u het niet koud?

G: Ja. En we werden opgevangen de eerste nacht… [er waren] personen die weten dat wij komen, dat er een groep komt. Toen kwamen we bij haar; toen zei ze: "Ik heb geen plaats, vijf!" Teveel kinderen. Het vroor, verschrikkelijk.

I-1: U kwam 's winters aan?

G: Ja, in januari. [ingeschreven 1 maart 1951]

I-2: In welke stad?

G: Het was in Bergen aan Zee. Eerst Bergen-Binnen, die ene nacht. Toen zei ze: "Weet je wat, blijven jullie maar hier een nacht. Morgen zullen we die instantie wel bellen". Dus we hebben daar een nacht geslapen, met z'n weet ik hoeveel in een bed. We werden wakker, de deken was helemaal bevroren. Dat was een goede aankomst hoor!

I-2: En waar was de boot aangekomen, weet u dat nog?

G: In IJmuiden.

I-2: Wat een harde overgang.

G: Oh, verschrikkelijk. Maar de volgende dag gingen we naar een goed onderkomen. Eerst waren we in Bergen-Binnen, die ene nacht, en toen naar Bergen aan Zee. Daar zijn ontzettend veel vakantiewoninkjes. Toen gingen we naar zo'n vakantiewoning. En daar was alleen een vrouw van het

Rode Kruis. Zij heeft zich opgeofferd: zij ging naar een kamer en het hele huis mochten wij gebruiken. En ze zei: “Het is hier zo koud”. En toen heeft ze een grote potkachel midden in de kamer laten brengen. Daar waren we ook weer met z’n vijven in een huis. Dat was fantastisch natuurlijk, hartstikke warm; je had alles bij de hand. Alleen buiten was het koud.

I-1: Had u genoeg kleren?

G: Die kregen we op de boot, militaire kleren die ze gedoopt hadden in een andere kleur. [Gelach] Wat kregen we eigenlijk? Zo’n jack, een militair jack, en nog iets, ik weet niet meer wat. Maar niet de militaire broeken, want daar kan ik toch niet in. [Gelach]

I-1: Nee, u bent niet zo groot.

G: Maar die kregen we daar dus wel. En we kregen nog geld, geloof ik, iets om toch de eerste kleren te gaan kopen.

I-2: En schoenen?

G: Nee! Wat je aan had. Of je gebruikt het geld voor de schoenen en niet voor de kleren. Je mocht het gebruiken voor een of ander iets. Maar gelukkig had mijn moeder dat huis verkocht. Want de grond was natuurlijk ook van haar en dat was meer waard dan dat huis toen. En we hadden een kennisje die werkte op de bank in Jakarta en die kon het geld meteen overmaken.

I-1: Dus u had een beetje geld?

G: Dat huis was geloof ik fl. 900,- waard en toen moest je fl. 300,- eraf gaan halen. Want ze gingen knippen dat geld en uiteindelijk heeft mijn moeder fl. 300,- gekregen. Omdat elke keer dat geld geknipt werd. En van dat geld heeft zij dus ons verder gekleed.

I-1: Toen woonde u in Bergen aan Zee? Bleef u daar?

G: Ja, niet helemaal, maar weer een hele poos, want in mei moesten we weg omdat die huizen al verhuurd waren.

I-2: Voor de vakantie?

G: Voor de vakantie. Maar dat was niet erg, want het was al een beetje zomer.

I-1: Waar ging u toen heen?

G: Vandaar gingen we naar Rotterdam, ja, naar Rotterdam. In een pension, dat was een rot-pension in Rotterdam, waar de vlooien nog in bed lagen. Er was geen badkamer.

I-1: Vies?

G: Nou, niet bepaald vies, het is allemaal van die vlooien, die hebben ze waarschijnlijk niet [onverstaanbaar]. Want was een aankomstplaats van die scheepslui. Want we zaten aan de kade. Alles kwam daar aan de kade en van die kade moest je naar het badhuis, over het water heen en zo. Ik ben er geloof ik een keer geweest. Ja, je gaat niet ’s avonds nog even eroverheen. Scheepstimmermanslaan en van de Scheepstimmermanslaan zijn we gegaan naar barakken van militairen in Rotterdam-Zuid, de Dorpsweg in Rotterdam-Zuid. Ja, die bestaat niet meer hoor. Dat

was een straatje vanaf de grote weg. Ook weer naar kampen en daar zijn we ook weer gebleven. En daarna zijn we gegaan naar de Heemraadssingel. Daar zaten we weer in een goed onderhouden pension, maar wel een kamer. De oudste van onze vijf, die is toen al uit huis gegaan. Want hij had een vriendin waarmee hij had gecorrespondeerd vanuit Indonesië en toen ging hij daar naartoe. Ze zijn later getrouwd en weer gescheiden, maar dat maakt niks uit. Hij is toen hier getrouwd eigenlijk.

I-1: U zat nog met vier kinderen?

G: Maar toen werden we al wat ouder natuurlijk. Die ene was al 15, de oudste geloof ik.

I-1: U woonde toen in een pension aan de Heemraadssingel en de oudste broer was al weg?

G: Twee, twee oudsten.

I-1: Ja, die alleroudsten die zaten in het leger. Die woonden toch al niet bij u.

G: Nee.

I-1: En een broer ging toen ook bij zijn vriendinnetje wonen, dus u woonde nog met vier kinderen en uw moeder in een pension en toen?

G: Van de Heemraadssingel zijn we toen naar Leiden gegaan.

I-1: U hebt dus lang in een pension gewoond?

G: Niet pension. Na de Dorpsweg naar de Heemraadssingel en van de Heemraadssingel hier naar Leiden. We hebben twee jaar rondgedoold. Van pension naar pension, van hotel naar hotel.

I-2: En boven de bank heeft u een mooi Rotterdams schilderij hangen. En dat is?

G: Wij woonden aan de overkant. Want daar was de weg van de Scheepstimmermanslaan, daarvoor.

I-2: Het Scheepmakerskwartier?

G: [tekent op de tafel met vinger]. Dus hier woonden wij, hier was het water en aan het water woonden wij en een weg, er was een straat tussen en hier is de Scheepstimmermanslaan en hier was het water.

I-2: Dat schilderij heeft uitzicht op het water.

I-1: Het uitzicht dat u had vanuit de Scheepstimmermanslaan?

G: Ja. Je ziet daar nog de naald van de school voor Koopvaardij, die staat daar ook. En het is geschilderd door een kennisje van ons. Maar dat ding is zo dierbaar voor ons. Omdat dit allemaal niet meer bestaat. Het is nu helemaal leeg.

I-2: Allemaal hoge gebouwen?

G: Nee.

I-2: Het water is weg?

G: Het heet ook de Gedempte Zalmhaven. Mijn schoonzoon was bezig en die zei: “Hoe heette het?” Ik zei: “Toen de Zalmhaven; nu weet ik het niet meer”. Hij heeft het opgezocht en zei: “Het heet nu de Gedempte Zalmhaven”. Daarboven staan allemaal huizen en daar willen ze een parkeergarage maken.

I-1: Het bestaat helemaal niet meer zoals het toen was.

I-2: Maar aan dat huis met dat mooie uitzicht daar heeft u goede herinneringen aan in Rotterdam? Woonde u daar ook met uw echtgenoot of met uw moeder?

G: Nee, met mijn moeder. En mijn twee jongere broers. Later gingen die ook weg. Intussen zijn ze al weer ouder en ook weer naar school.

I-1: Want hoe ging dat met u? U kwam in Nederland en ging u toen weer naar school?

G: Nee, ik mocht niet meer naar school.

I-1: U was te oud?

G: Ik was niet meer leerplichtig. Ik moest gaan werken.

I-1: Hoe ging dat toen?

G: Nou, 60 procent afstaan, want we moesten zelf de reis betalen.

I-1: U moest zelf de reis betalen?

G: 60 procent moesten we afstaan. En ik verdiende maar 60 gulden en 36 gaat eraf. Die 24 kan ik liever aan mijn moeder geven.

I-2: Wat deed u voor een werk?

G: Kantoor, typiste. Bij een bank, Mees en Zonen. Ik weet niet of u Rotterdam kent? Bij de Blaak, moest je naar beneden zo’n beetje. Daar is een grote bank. Nu is hij ook geen bank meer, Mees en Zonen. Daar heb ik toen gewerkt. En toen na die tijd kwam ik mijn man tegen. Twee jaar heb ik gewerkt.

I-1: Hoe kwam u uw man tegen?

G: Feestjes! We hadden hier in Rotterdam zo’n Indische groep gevormd, ook met anderen hoor. Mijn broers waren daarbij. Toen zijn we ook daar naartoe gegaan. Toen hadden we een vrouw die zei: “Ja, we zitten hier maar en we doen niks”. Zij had iets vroeger met dansen en zo. Toen heeft zij een dans/zanggroepje gevormd. Als je dat nu hoort en ziet, denk je: dat je dat durft! Maar iedereen vond het hartstikke leuk, dus kan jou toch wat schelen?

I-2: Wat voor muziek was dat dan?

G: Hawaii muziek; dat was toen.

I-1: Terang Boelan.

G: Ja, Terang Boelan. [Gelach] Ja, toen keek ik wel naar hem, want hij danste wel goed, maar ik had nooit… Ik had intussen wel een andere vriend, maar die slaagde toen voor de koopvaardij. Toen moest hij twee jaar naar het buitenland en heeft hij Indonesië gekozen en toen is hij er naartoe gegaan. Maar als je verliefd bent, dan schrijf je desnoods elke dag een brief. Maar ja, hij had het druk en een zus woonde daar [onverstaanbaar]. Mijn brieven werden hoe langer hoe minder.

I-1: En de zijne ook?

G: En de zijne ook. [onverstaanbaar] Ja, toen heb ik toch een jaar gewacht. En hij kwam het jaar daarna terug, heeft hij mij een keer opgebeld, maar ik heb hem daarna nooit meer gezien.

I-1: Maar toen, uw man?

G: Mijn man? Die heeft wel hier in Nederland de HBS afgemaakt. Hij had een vader en die kon dat betalen. Maar wij hadden geen vader, dus moesten wij werken voor mijn moeder.

I-2: Uw man had ook een Indische achtergrond?

G: Die heeft alle twee de ouders.

I-2: Ook van Java?

G: Bij Bandung en Jakarta. Ik weet het niet precies hoor, want die familie van hem woont in Eindhoven. Ik ken ze wel allemaal, maar hun verdere verleden niet. [Edmond P. Blogg, geb. 22-2-1905, overl. Leiden kort voor 17-5-1990, tr. Bandoeng 1928 Anna L. Kagon, geb. 20-12-1907, overl. Leiden kort voor 19-1-1987]

I-2: Maar u kende elkaar niet van Java?

G: Nee.

I-1: U hebt elkaar via die Indische club leren kennen.

G: Wij gingen elke week dansen. Bij ons had je wel eerst gewoon dansen en dan vrij dansen. Hij was gek op vrij dansen. Zodoende kwam hij bij ons. Maar het duurde ook weer twee jaar. Ik hoefde helemaal geen man te hebben. Toen hij het leger in moest en hij zei: “Nou, dan kom ik deze zaterdag”, oh, verschrikkelijk, wat vond ik dat verschrikkelijk. Want dan was je gebonden en anders ben je vrij. Maar toen ging hij naar Leiden. Zijn ouders woonden hier in Leiden en mijn man die ging van Rotterdam, omdat wij geen huis kregen. Want die huizen, die gingen naar de personen van de Metro. Want wij hebben de Metro nog zien bouwen. Rotterdam was toen nog helemaal plat. Alleen de kerk en dat vind ik zo raar, dat het eromheen helemaal plat is, de Laurenskerk die bleef staan. Dat heb ik al meer gezien. Want in Amerika had je een plaatsje. Dat zei mijn broer, die zei: “Ik breng je naar waar Marilyn Monroe is getrouwd, dat is hier vlakbij”. Was daar net een aardbeving geweest. Eromheen was het helemaal plat, alleen de kerk die was er. Zo raar eigenlijk.

I-1: Wanneer bent u getrouwd?

G: Daar vraag je me wat. ’58, ‘56? geloof ik? Ik weet het niet meer precies.

I-1: In 1956? [Rotterdam begin augustus 1956, V.H. Blogg, 27 jaar, C. Franken, 22 jaar]

G: Ik denk het wel. Ik weet het niet meer precies.

I-1: Wanneer is uw oudste dochter geboren?

G: 1958. Dan zal het ongeveer twee jaar daarvoor zijn geweest.

I-1: Zullen we het houden op 1956. Toen was u 22?

G: Zet het er maar op. Ik weet het niet meer precies. Twee jaar na mijn huwelijk is zij geboren.

I-1: En zij is van '58, dus dan klopt het wel.

G: Maar we zijn ook nog twee jaar verloofd geweest.

I-2: Is uw dochter in Rotterdam geboren?

G: Ja, en de rest, nog een dochter en een zoon, zijn in Leiden geboren [1962 resp. 1967]. Want toen hij geen huis kreeg in Rotterdam, toen zijn we naar Leiden gegaan.

I-2: In Leiden, gelijk in de woning hier?

G: Nee, maar we hebben nog weer 11 jaar in een huurwoning gewoond. In Leiden-Zuid. Na Rotterdam is mijn man verhuisd naar Leiden en in die tijd kreeg hij geen woning. Toen is hij dus naar Leiden gegaan. Maar toen in Leiden kreeg ik nog twee kinderen erbij. Dus ik had drie kinderen. Toen vroeg mijn man een groter huis, want we hadden maar een grote slaapkamer en een kleine. Maar die kreeg je ook niet, want je moest vier kinderen hebben. Toen kreeg je pas een gezinswoning. Ik zei: "Ik ga toch niet weer een kind maken voor een woning!" [Gelach]

I-1: Waar woonde u toen, toen u verhuisde vanuit Rotterdam naar Leiden? In de muziekbuurt?

G: Ja, in de muziekbuurt, de Beethovenlaan [nr. 169; gevestigd begin juni 1962]. Daar heb ik 11 jaar gewoond. Dat was een huurwoning. En toen kwamen deze huizen. Mijn man werkte bij de gemeente [Bureau Sociografie]: of je kopen wilde of niet. Want je moet twee jaar vooruit gaan betalen. Vroeger gingen ze bouwen met het geld wat van de aanstaande kopers kwam. Maar we kregen van de gemeente weer een bedrag.

I-1: Een tegemoetkoming?

G: Ja. Toen zijn we hiernaartoe gekomen [onverstaanbaar]. Hier wonen we nu ook al 47 jaar geloof ik. Ja, dus toen moesten we twee jaar eerst betalen en daarna zijn we hier gekomen en niet meer weggegaan.

I-2: Hoe was die overgang van Rotterdam naar Leiden? Weet u dat nog? Rotterdam, grote stad?

G: Ja, maar er was geen grote stad, er was een ruïne. Want alles was weg, maar de Bijenkorf was daar nog, de kranten waren er nog, op het hoekje. En wij woonden dichtbij de stad, dus het was voor ons ook wel leuk. Je kon lopen naar de stad heen en weer. Je hoefde niet altijd met openbaar vervoer en zo. Heel Rotterdam was echt een bouwput.

I-2: En hoe vond u Leiden toen u hier kwam wonen? Wat voor stad was Leiden toen?

G: Ik was alleen maar blij omdat mijn tweede dochter hier geboren zou worden [half november 1962]. Want in Rotterdam heb ik al die tijd met mijn moeder samengewoond. En toen zijn we dus naar Leiden gegaan.

I-1: Ging uw moeder toen ook mee?

G: Naar Leiden? Nee, die bleef daar. Ze was wel vaak bij mij hoor. Ze nam altijd de trein en de bus later. [onverstaanbaar]. Hier in Leiden was alles nieuw. Ik had geen kennissen, ik had niets, want wij kwamen uit Rotterdam. [moeder Charlotta Toepan overleed op 19-10-1968 te Leiden, maar woonde toen Scheepstimmermanslaan 32A in Rotterdam]

I-1: Uw Indische club liet u dus zitten. Hoe kwam u weer aan kennissen hier in Leiden?

G: Mijn broer natuurlijk, die gingen al die meisjes achterna en die meisjes die waren toen ook in groepjes en zo.

I-1: Uw broer woonde ook in Leiden?

G: Nee, een. Die oudste broer, die was in Soesterberg.

I-1: Oh, dat was de vliegenier.

G: Die ene broer was bij die militairen. Van mijn oudste broer weet ik allemaal niet hoor. Toen wij nog in Indië zaten, kwam hij op een gegeven moment bij de Indische militairen. Ik zei: “Wat doe jij nou weer?” “Jij moet je mond houden, je weet het niet”. Hij sloot zich overal aan waar hij zich veilig voelde. [onverstaanbaar]. En later is mijn broer na mij, de twee broers na mij, in de grote vaart (gegaan). Bij de koopvaardij, als burger. En de oudste van de twee die heeft heel lang uitgehouden en de tweede die was muzikant. Dat was een hele bekende bij de rock ‘n roll toen in die tijd. Ja, hij was altijd daar gebleven. Hij is ook zo gestorven met die gitaar. Niet helemaal. Hij was helemaal in de ban van de Tielman Brothers [Nederlandse rockband met Indische achtergrond uit de veertiger jaren], weet je, die tijd. Dat was zijn tijd.

I-1: Maar toen u in Leiden woonde, u kende helemaal niemand. Hoe kwam u aan kennissen?

G: Kinderen op school, kinderen wegbrengen op school, zo kwam je met moeders aan de praat en aan kennissen. Als je de kinderen naar school brengt en haalt. Het was ook zo leuk, we woonden zo in de Beethovenlaan en je moest een grasveldje over en daar was de school. Maar als je nog een kind thuis hebt en die loopt te brullen en die niet meegaat met mij en dan is het even oversteken en dan moet je dat kind weer aankleden. In die tijd was het wel leuk hoor, de kennismaking hier.

I-1: En toen verhuisde u naar de hier en toen moest u weer opnieuw beginnen of nam u wel kennissen mee vanuit de Beethovenlaan?

G: Ze hebben mij hier al geïnterviewd twee keer kortgeleden nog in dit huis. Een keer om te vragen als oudste bewoner van hier en die andere gewoon. Er was een feestje. Ik ga er heel weinig heen, maar vorig jaar of eervorig jaar ben ik wel gegaan en hebben ze mij ook gevraagd of heeft iemand van de buurt voor mij opgeschreven. En toen zei ik: “Toen we hier pas kwamen, was het een leuk stel. Zijn allemaal nieuw. We waren nog vrij jong. En er waren een paar, die waren voor het bouwen van feestjes. En toen zij hebben een groepje gevormd met tuinfeesten. En zo kwam je hoe langer hoe

dichter bij elkaar. En omdat ze allemaal nieuw zijn, vinden ze dat leuk, want iedereen kent niemand". Of wel een beetje van zwaaien en zo, maar niet echte kennissen. Maar zodoende kwamen we bij mekaar. En nu is het een nieuwe groep, die jongeren, die starten nu ook op. Maar het gaat heel moeizaam. Toen was het een familie. Dus als er iets was op het veld, iedereen ging er naartoe, feestjes en weet ik veel allemaal. Dat is kortgeleden dat ze mij nog vroegen, iemand van hierachter. En nu gaat het wel weer, maar we zijn niet meer zo van die fanatiekelingen als toen in het begin. Er zijn ook allemaal nieuwe en het is elke keer verhuizen. Die club van vroeger. Het is hier nog wel gezellig hoor, met Nieuwjaar en zo, dan hebben ze daar ook een feestje. Ook voor de kinderen van de zomer ook. En ze houden de tuin goed bij. Ze praten met elkaar. Dan krijg ik regelmatig een briefje van hun. Dat ze gaan de tuin bijsnoeien. De gemeente doet de grote dingen.

I-1: Bent u kerkelijk eigenlijk of bent u kerkelijk geweest?

G: Ik wil wel meer naar de kerk, maar ik kan het gewoon nu niet meer. Maar ik ben wel kerkelijk geweest. Toen die kerk hier nog stond.

I-1: De Maranathakerk, heette die zo?

G: Ja, die hebben ze nu helemaal afgebroken. Dat werd te lang leeg en je weet als een gebouw leegstaat wat er dan van komt: ophopingen van jonge kinderen en allemaal. Ze hebben ze het weggehaald en daar is niks meer van over.

I-1: Maar ging u wel naartoe?

G: Ja, regelmatig. Dat was gewoon lopen en ik kon gaan wanneer ik wil.

I-2: Ging u in Indië naar de kerk?

G: Niet met de familie, maar ik was heel kerkelijk. Mijn moeder als ze kon, dan ging ze ook. Niemand van de familie eigenlijk. Wel allemaal kerkelijk, maar ze waren niet zo kerkelijk dat ze elke keer gingen.

I-2: Maar u bent wel gedoopt vroeger?

G: Ja, wij zijn allemaal gedoopt. Nederlands-Hervormd.

I-1: U bent ook in de kerk getrouwd?

G: Mocht niet, nee: hij was katholiek en ik was Nederlands-Hervormd! [Gelach] Twee geloven op één kussen. En hij wil niet Nederlands-Hervormd worden en ik ook niet Rooms-Katholiek. Nou, dan maar niet. [Gelach]. Dat zijn zo van die dingen. Maar we hebben er nooit woorden over gehad. Ik ging meer dan mijn man en later ging hij nooit meer. Dat dopen was mij niet meer zoveel waard.

I-2: Uw kinderen zijn gedoopt?

G: Door mij wel, Nederlands-Hervormd, en ze doen niks meer. Als je er nu over begint [onverstaanbaar] dan gaan ze wel bidden. Maar het is wel zo dat mijn oudste dochter als ze naar een kerk gaat, gaat ze altijd een kaarsje branden. Hoewel ik dat ook doe hoor, altijd een kaarsje branden. Maar die andere die heeft ook een poosje, ze houdt veel van de catechisatie en zo, daar ging ze heel

graag naartoe, maar dat verwatert als je het niet meer bijhoudt. En ook die preken, die zijn heel anders. Je moet er weer aan wennen en zo.

I-1: Maar dat doet u niet meer?

G: Nee, maar ik ga nog wel eens hoor. Als zo'n Molukse familie, die ken ik hier een paar, er dan naartoe gaat. Dan zeggen ze: "We hebben een plaatsje vrij". "Als je een plaatsje vrij hebt, dan ga ik wel mee". Op zondag meestal. Ik kan wel gaan hoor naar de kerk. Met een busje dat stopt dan omdat hij nu weg is. En dan kan je gewoon weer meegaan. Maar dat is ook weer zo: je moet van tevoren zeggen dat je gaat. Wil ik wel dan op dat moment? Je moet van tevoren plannen, maar dat zijn van die dingen die mij gewoon dwarszitten, van: je moet, je moet, je moet.

I-1: U wilt niet zo gebonden zijn?

G: Nee, met alles. Oh ja, dus zijn we vorig jaar of twee jaar geleden naar Thailand geweest; je kan ook zien hoe die plechtigheid geweest is.

[1.05.21- 1.14.0: niet getranscribeerd: G. laat een kalender met foto's zien van haar bezoek in 2017 aan Thailand, waarop onder meer een begraafplaats te zien is en een gedenksteen, waarop ook de naam van de vader van G., die duidelijk geëmotioneerd is bij het zien van de foto's]

I-2: [wijst op het papiertje met aantekeningen in de hand van de geïnterviewde] U hebt een geheugensteuntje gemaakt. Hebt u nog dingen die u wilt vertellen?

G: Omdat ik bang ben dat ik over de Bersiap-tijd praat en het moet de Japanse tijd zijn. Alles was moeilijk. Voor mijn moeder was het heel triest.

I-2: Ja, hoe was dat? Zoveel jaren alleen.

G: Ja, een moeder, een moeder voor haar kinderen. Daarom zei ik: als ze ziet dat een kind wat nodig had wat jij meer hebt, dan deelt ze dat. Want die gaat dood als jij het niet krijgt, vooral eten. Ook al had je nog honger.

I-2: Was het een strenge moeder?

G: Nee, we waren heel vrij. Ik kon als jong meisje ook naar, niet een disco of zo, maar naar een dansgroep. "Nee", zegt ze, "oppassen". Maar die groep waar wij kwamen, daar zaten ook mijn twee broers en die pasten wel op, zonder dat ik het weet. Niet zo in the picture, maar op een afstand. Maar later was het een vriendin van mijn schoonzuster, van mijn oudste broer, en die scheelde vijf jaar en die hield een oogje op mij. [Raadpleegt aantekeningen] Er waren ook nog schuilkelders in Indië. We hadden dat huis toch daar en toen begonnen ze met die bommen. Toen had mijn vader ook gezegd een schuilkelder te maken in de tuin voor ons. Nou, die werd dus gemaakt. En als er een sirene is, dan kwamen die mensen om ons heen ook bij ons. Dan gingen we de schuilkelder in. Als je dat nu gaat denken, is dat gewoon een schuilkelder van zand met banden eromheen en daar gingen we dan in om zogenaamd te schuilen. Weet ik wat een bom is, weet ik wat een explosie is? Als die bom daar in de buurt was gevallen, dan waren we allemaal dood. Maar ik weet nu hoe sterk die bommen toen waren.

I-2: Waren dat die bommen die de Japanners gooiden?

G: Ja, iets verderop. Daar konden we zien naar een berg en dat die vliegtuigen daarlangs gingen en ook gingen bombarderen, maar dat was een heel end weg.

I-1: Gelukkig maar, want anders zou u allemaal dood zijn geweest?

G: Op dat moment dan denk je daar helemaal niet aan. Dan denk je: we zitten in een schuilkelder, we zijn veilig. Van de scherven wel. Dat hebben ze ook gezegd. Wat je nu denkt [onverstaanbaar] Wat je nu denkt en weet, ach. Dus dat was iets verderop bij ons, dat we dat meemaakten dat ze in de lucht beginnen te bommen en de bommen vielen. Daar waren militaire kampen.

I-1: Er waren heel veel militaire kampen in Tjimahi.

G: Tjimahi is klein van allemaal militairen. Het was een legerplaats, een garnizoensplaats. En daar was een heel goed ziekenhuis. Want er zaten Nederlanders in.

I-2: En uw oma is achtergebleven in Indië. Hoe is het contact met Indië, later Indonesië, gebleven? Hebt u nog contact gehouden met uw familie?

G: Ja, met mijn tante.

I-2: Die voor uw oma zorgde? Hoe ging dat? Met brieven?

G: Ja, met brieven. Er was geen telefoon natuurlijk. Ja, heel veel met brieven; we schreven elkaar om en om.

I-1: Van die luchtpostbrieven?

G: Ja, eerst waren dat gewone brieven; later werden dat luchtpost. Ja, toen is ze overleden. Maar wij zaten hier in Nederland, toen ze is overleden. Mijn opa is in 1936, geloof ik, overleden; voor de oorlog.

Maar toen gingen we weg uit Tjimahi en ik had de eerste drie dagen zo'n groepsreis, maar het is nooit een groepsreis geworden, want er waren te weinig mensen, dus toen hebben we [onverstaanbaar] Maar we gingen gewoon als groep weg, want dat was al betaald natuurlijk. En voor die drie dagen zei ik: "Ik wil ons huis zien". Die is er niet meer. Was nu een of ander garage of zo, maar die scholen waren er wel.

I-2: U bent nog een keer terug geweest en uw huis was weg, maar de scholen waren er wel. Dus u herkende het wel.

G: Ja, die was al helemaal weg.

I-2: Maar de scholen waren er nog wel. Dus u herkende het nog wel?

G: Ja, gelukkig wel. Ja, want wat ik zocht, waren die scholen en mijn huis.
Het gekke is dat in Tjimahi ben ik rond gaan dolen. En er was een Molukse man die daar liep en die zei: "Zoek je iemand?" Ik zei: "Ja, eigenlijk wel, die en die". "O", zegt hij, "wacht maar, ik breng je wel daar naartoe". Hij bracht mij naar die mensen die daar nog woonden. Drie geloof ik daarvan woonden er nog, van toen we weggingen. En toen we teruggingen, waren ze er nog. En die ene woonde in het huis naast mijn moeder, dat was een verdiepingenhuis en die woonde daar al die tijd.

En we gingen kletsen en alles. En verderop zei hij: ”Ja, nog eentje”. Weer ergens anders heeft hij mij gebracht en daar woonde ook nog een vrouw en die was al bijna 90. En frappant dat ze daar nog wonen eigenlijk. Maar die had een heel leuk huisje en goed. Alleen, maar als je daar komt, dan schrikken ze. Want ze weten niet wat ze je moeten bieden.

I-1: Aanbieden? Want ze willen je wat aanbieden?

G: Dan zei ik alleen maar: water, want het was zo heet. Allemaal fris water. En ook nog eentje waarvan wij hier in Nederland hebben wij nog ontmoet en die zeiden dat ze ook een hele goede kennis was van mijn moeder. De oudste dochter is getrouwd met een Hollandse jongen en zij waren naar Indonesië gegaan van een ander eiland. Van Menado [op het eiland Celebes=Sulawesi]. Maar een vriendin van mij. Maar die is achtergebleven, maar haar zus is getrouwd met een Nederlander en is toen naar Nederland gegaan. Dus met die hebben we altijd contact gehouden. En we gingen daar naartoe en we ontmoetten een zusje van een van die vrouwen. Die zei: “Ik kwam vroeger heel veel bij jullie”. Want ze hadden 13 kinderen. Want er waren een paar van die kleintjes bij en dat vond ik wel leuk om daar naartoe te gaan. En ze zei: “Weet je wat, kan je niet een man voor mij zoeken?” [Gelach] Want ze weten dat het hier veel beter is, het leven van haar zus natuurlijk. En twee van haar zussen, die had het hier ontzettend goed, maar die had ook negen kinderen. Die is kort geleden overleden. En we hebben wel contact met haar kinderen hier. Maar het echte contact is dat niet. Met die zus, dat is weg. Was leuk.

I-1: Ook bijzonder om na zoveel tijd dingen terug te vinden.

G: Ja, want ik weet waar die ene woont, dat huis waar we vroeger kwamen, dus ik wou ook daar naartoe. Misschien kennen ze mij nog wel; zal wel niet. Want ze waren natuurlijk ook zoveel jonger. Maar ze wisten nog hele verhalen te vertellen over mij van toen.

I-2: Dat is leuk om te horen.

G: Verder zijn ze allemaal hier in Nederland en zo verspreid. We hadden toen ook wel een echte “uit Tjimahi reünie” om de zoveel tijd, maar die zijn intussen allemaal dood. En blijven al die kinderen over, maar met die kinderen krijg je toch die band meer.

I-2: Ik heb nog een vraag. Uw oma had een tuin, zei u, met kippen. Was u als meisje weleens in die tuin? Een moestuin of zo?

G: Begonnen, want het was nog niet een echte tuin. Mijn vader had de grond gekocht en daar zou hij gaan bouwen een huis, maar dat is later een moestuin geworden.

I-2: En wat groeide er in die moestuin?

G: We hadden een bananenboom, we hadden een kokosboom achterin en veel etenswaren eigenlijk. Van al die groente. We hadden ook daarnaast een veld van rijstvelden. Dat is niet van ons. Het zou wel van ons worden eigenlijk, want het hoorde eigenlijk erbij. Maar die grond heeft mijn moeder alleen maar tot het huis gekocht. Maar ja, dat water hebben we veel groente. Cancun [waterspinazie], ken je die? Dat wordt nu nog veel verkocht op de markt. En er is ook een bladsoort en die groeit in het water. En je hebt nog een andere soort, die ook groeit in water; de ene is vaster en deze waar ik heb nu over heb, is een beetje waterig.

I-2: Die groeit in water zoals rijst, zoals rijst in het water groeit?

G: Nee, rijst groeit naar boven en wat gegeten wordt, is deze. Meer horizontaal [wijst].

I-1: Beetje waterlelie-achtig?

G: Ja, zo'n soort eigenlijk. Je kon ook alleen de bovenste topjes eten. En die worden nog altijd gekocht. Die Molukse vrouw had het erover en ik zei: "Waar koop je dat dan?" "Ja, mijn dochter koopt dat altijd in Den Haag".

I-2: Kookt u voor uzelf nog veel Indisch of ook Hollandse pot?

G: Ja, alles door elkaar. Maar ik kook het alleen voor mezelf, want die twee kinderen van mij die willen alleen maar pasta en weet ik veel. Komt allemaal hun oren uit. Nee, ik kook het voor mezelf ook. Verjaardag hier zijn ook, 30 man, maar vroeger toen ging je altijd zelf koken.

I-2: Wel Indisch dan?

G: Ja. Allemaal, alles Indisch; nu nog. Nu zijn mijn nichten, die zijn wel echte Indo's, die houden veel van al die dingen, Indisch eten. Zij eten ook pasta en aardappels.

I-1: Zij kunnen ook rijsttafel maken?

G: Ja, die gaan altijd voor mij koken nu. Nu hoef ik niet meer te koken. Met een verjaardag dan maakt die dat en die dat en hoef ik niks te doen. Ik kan het nog wel, alleen maar de tijd. Dat gaat haast niet meer.

I-1: Je hebt ook heel veel ingrediënten nodig.

G: Maar je hoeft het niet te nemen, wat er op tafel is, een stuk of vijf, zes soorten.

I-2: Is er nog iets wat u wilt vertellen waar we het niet over hebben gehad?

G: Nee. [bladert in aantekeningen] Zo weinig foto's zijn ervan overgebleven, van mijn jeugd. Meestal in die tijd gingen zij naar kennissen van ons, die foto's. Die stuurden ze ons op, dus kregen we wel een en ander van hun.

I-2: Ik heb nog een vraag. U had het net over Engelse les, heeft u nog hobby's?

G: Ja, ik heb naaien geleerd. Ik heb veel genaaid. Naderhand heb ik nog 20 jaar op dansles geweest hier in Leiden, Inge van den Broek. Is een hele bekende hier in Leiden. Daar heb ik nog zoveel jaren op gezeten.

I-2: Met uw man?

G: Met mijn man? Nee, die wil alleen dansen. Toen vroeg ik: "Ga je mee op dansles?" "Nee", zegt hij, "ik dans al veel te goed". Want hij danst zoals het moet. Hij wil altijd zijn eigen visie erin houden. En omdat ik zo lang met hem ben, heb ik dat van hem overgenomen. Maar hij niet. Ik heb nog gedanst, 20 jaar geloof ik. Maar mijn dochter die wil op dans, maar die durfde niet zelf te gaan doen. Toen zei ik: "Dan gaan we toch samen? Ze hebben toch groepjes?" Bij Inge van den Broek heb ik gedanst totdat haar dochter het overnam. Zij woont nu in Friesland ergens. Ik heb nog wel contact met haar.

Maar mijn huis staat nog steeds open; je weet het. Maar toen heeft haar dochter het overgenomen en die ging door met het jonge spul. Maar ja, dat kan ik toch niet meer bijhouden. Toen zei ik: “Heb je voor ouderen dan?” “Nee”, zegt ze. Van die jongeren. Nou, dan niet.

I-2: Kwam u vaak in de stad? In Leiden-stad, centrum? Deze wijk heeft natuurlijk alles, u hoefde natuurlijk niet weg. Kwam u in de stad? Met de fiets?

G: Ja, heel veel. Ik heb altijd gefietst, totdat het niet meer kon. Toen moest ik maar op de rollator overgaan en nu kom ik alleen maar op het plein.

I-2: U bedoelt het Diamantplein; nee, dat is niet veel.

G: Nee, alleen een Jumbo. Wat je nodig hebt, hebben ze niet, en dan kan je nergens terecht.

I-2: De meeste winkels zijn dicht daar; het ziet er zielig uit.

G: Ik weet niet hoelang ze al bezig zijn met het anders maken. We hebben hier de Robijnhof zien bouwen, allemaal, het hele spul.

I-2: Maar dat wordt nu ook verbouwd.

G: Ze zijn al aan het afbreken. De voorkant wordt helemaal afgebroken en hier waar we op zien, blijft een strookje, die blijft voorlopig bestaan totdat ze klaar zijn. Dan mogen ze daar opgevangen worden. Maar ik zei: “We hebben dat zien bouwen en nu wordt het afgebroken!” En naderhand komt er weer een zorgcentrum dat heel klein is. Terwijl er voor die tijd een hele strook was, zorgcentrum en nu [zucht]. We krijgen al die keren een briefje wat het wordt. Verscheur maar; je krijgt de volgende keer een briefje: het gaat niet meer door. Het is helemaal niets meer. En als je iets niet kan vinden bij Jumbo, dan nergens, nergens. We hebben nog een Marokkaan daar. Maar die verkopen allemaal vlees en droog spul, meel en zo, en alleen een brood en een kapper, een wijnboer en vissen, beesten.

I-1: Dierenwinkel?

G: Dierenwinkel.

I-2: En vroeger was het wel anders, het Diamantplein?

G: Ja, dat was leuk. Toen was alles gevuld. Maar je had Oudshoorn, huishoudelijke spullen, vegers en weet ik veel, maar ook kleinere dingen kon je daar kopen. Maar hij is toen weggegaan toen het daar zo slecht ging. Hij zei: “Ik heb hier geen inkomen hier”. En die stoffenzaak, die is ook dicht, die heeft er ook een poosje gezeten. Het was de enige grotere stoffenzaak.

I-1: In heel Leiden geloof ik zelfs?

G: En dan kon je naar de markt, want hij staat er ook, maar voor betere spullen moest je hier gaan. Maar ja, ging ook achteruit. Er komen te weinig mensen hier. Ook de fotograaf is weg. Die had al in de stad een grote zaak en die is toen dit hier gaan sluiten en is verdergegaan in de stad.

I-1: Kortom: het Diamantplein is niet meer wat het geweest is.

G: Het is niks. De enige waar ik naartoe ga, is de kapper.

I-1: De kapper en de Jumbo.

G: Jumbo boe, maar kapper niet. [Gelach] Maar verder: nee. Maar dan komen die Marokkanen weer met weet ik veel, voor een tijdje dit en voor een tijdje dat, jurken.

I-1: Zo'n winkel die na korte tijd gesloten wordt?

G: Nu is het met snuisterijen en weet ik veel. Ik ben er alleen van buiten geweest, niet binnen geweest. Er was een pinautomaat in de Primerazaak, met kaarten en zo. En voor pakketjes. Die is er nog.

I-1: Heb jij nog vragen?

I-2: Ik heb geen vragen meer.

I-1: U hebt het idee dat u wel alles gezegd hebt wat u hebt opgeschreven?

G: Ja, ik dacht, ik moet iets gaan schrijven, want ik weet het niet meer.

I-1: Zullen we dan maar stoppen?

G: Prima, als jullie genoeg hebben.

I-1: U hebt al anderhalf uur zitten vertellen, nog wel meer!

I-2: Ik zet de band uit. Heel hartelijk dank.

G: Nou, graag gedaan, ik hoop dat jullie er wat aan hebben.

Toegevoegd is de foto gemaakt ter gelegenheid van de verloving van de ouders van de geïnterviewde: Charlotte Toepan, geboren 20 maart 1903 te Tjimahi, en Thielemanus Johannes Hendrik Franken, geboren 6 januari 1892 te Den Helder; getrouwd 13-6-1923 te Tjimahi.

Foto gemaakt ter gelegenheid van de verloving van de ouders van de geïnterviewde: Charlotte Toepan, geboren 20 maart 1903, en Thielemanus Johannes Hendrik Franken, geboren 6 januari 1892.